

АЛЕКСАНДРА Р. БУЛАТОВИЋ*
Институт за криминолошка и
социолошка истраживања (ИКСИ)
Београд

УДК 179:174(351.78)
Монографска студија
Примљен: 13.05.2016
Одобен: 17.06.2016
Страна: 351-362

ЕТИКА КАО ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСИОНАЛНЕ СУПКУЛТУРЕ У ОБАВЕШТАЈНОМ РАДУ**

Сажетак: Тема етике је блиско повезана са питањем о индивидуалним и личним перформансама професионалаца које се позиционира у институционалним оквирима. Умножавање обавештајних активности као дела борбе против транснационалног организованог криминала и тероризма, због специфичних овлашћења и употребе посебних истражних техника којима се задире у стандардни корпус грађанских и људских права, истовремено је утицало на повећање интереса за етички аспект тих активности. Усмеравање пажње на етичка питања у обавештајном раду условило је појаву етике обавештајног рада као нове научне области у оквиру које се истражују бројни етички проблеми са којима се обавештајна заједница суочава, али и формира теорија која би била еквивалент теорији праведног рата.

Безбедносни сектор је област у којој професионалци уживају већи степен аутономије у односу на друге професионалце који заступају јавни интерес. Дискреционо одлучивање утемељено на интерпретацији јесте кључна карактеристика оперативног нивоа рада. У развијеним демократским срединама где су институције устројене по принципу услужног сервиса грађана као њихових клијената, легитимно је и питање трошкова безбедносног сектора, и то како економске тако и друштвене цене. Друштвена цена безбедности се односи на њен друштвени утицај.

У раду се упућује на могућ негативан утицај на друштвени живот који безбедносне мере и пракса могу имати иако су делотворни у смислу одвраћања безбедносних претњи, па због тога нису прихватљиви као продуктивни јер угрожавају друштвени поредак и квалитет живота у смислу усвојених вредности. Циљ овог рада је допринос консолидацији аргументације о нужности институционализације континуираног каријерног развијања етичке компетенције у безбедносном сектору.

Кључне речи: обавештајни рад, професионална супкултура, етика обавештајног рада, добробит, демократски поредак

---

* abulatovic@sezampro.rs

** Овај текст је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта „Криминал у Србији: феноменологија, ризици и могућности социјалне интервенције” (бр. 47011), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

Увод

Савремену епоху карактеришу различитости, динамизам и креативности.¹ Плуралитет мишљења се испољава у разним областима људског стваралаштва — од филозофске теорије и социологије, комуникација, технологије, до уметности, архитектуре и књижевности. Крај XX века изнедрио је светоназор који је етикетиран као постмодерна, а који би се једноставно могао објаснити као негација концепције једине истине и трагање за алтернативним приступом свету (Lyotard, 1995: 21–24). Такво окружење непрекидно изазива реакцију на конкретну ситуацију стварајући нове супкултуре које су по својој позицији изван оквира уобичајеног. Истовремено, новостворени друштвени токови бивају апсорбовани од стране главних друштвеног тока, мењајући га на тај начин.

Област обавештајног деловања проширила се изван традиционално одређених оквира те данас обухвата и криминалистичко–обавештајни рад који је постао доминантна форма супротстављања организованом криминалу када је реч о деловању полиције иако се фундаментално разликује од класичног обавештајног рада (Андонов, Станковић Пејновић, 2014: 147–159). Разлику између обавештајног и криминалистичко–обавештајног рада на битан начин одређује то што се обавештајни рад, одвија ван оквира закона када се примењује према држављанима или органима других држава (а обавештајни рад се, у начелу, не сме примењивати према сопственим држављанима или правним лицима у оквиру сопственог правног система) (Фатић, Кораћ, Булатовић, 2013: 22). Тајност која је значајан елемент обавештајног рада није предмет јавног надзора, а информације о обавештајним изворима, методама рада и обавештајним активностима, као и о сарадњи са службама других земаља тајне су и у најтранспарентнијим демократијама, па због тога обавештајни рад може изаћи ван законских оквира.

Средином седамдесетих година XX века, у политички и стручни дискурс у Сједињеним америчким државама (даље у тексту скраћено: САД) улази дијалог о потреби реформисања обавештајних служби у правцу успостављања делотворнијег спољашњег надзора вршења поверених јавних овлашћења који би утврђивао да ли се законито и етично утврђују смернице за активности које се спроводе (Leigh, 2005: 3–10). У другим развијеним земљама, пракса њихових обавештајних служби указивала је на проблеме попут одређивања значаја воље појединачног службеника да поступа сходно етичким стандардима (Shriro, 2007: 78–79).²

Пораст интересовања за етику у професионалном поступању, како најшире јавности (у контексту политичких процеса) тако и у оквирима бројних

---

¹ У контексту који је тематски одређен насловом овог текста, динамизам би требало разумети као способност система да путем одређених промена у унутрашњој структури и организацији може успешно да функционише и да се развија.

² Yehuda Gill, обавештајни официр израелске обавештајне агенције Мосад задужен за одржавање веза са спољним сарадницима ухапшен је 1997. године, јер је лагао претпостављене.

професија (усвајањем кодекса који су специфични за конкретну професију), поприма обресе генералног тренда. Истовремено, умножавање обавештајних активности одвија се као реакција на интензивирање активности транснационалног организованог криминала и тероризма. Описани процеси су иницирали појачан интерес за етички аспект обавештајног рада. Рефлексија растућег интереса за питања етике у обавештајном раду уочава се и у уређивачкој политици релевантних академских публикација, као и у осталим областима академског деловања (Omand, Pphythian, 2013: 38–63; Galliot, Reed, 2015).³ Ово је условило фокусирање пажње на етичка питања у обавештајном раду и појаву етике обавештајног рада као нове научне области у оквиру које се истражују бројни етички проблеми са којима се обавештајна заједница суочава, али и формира теорија која би била еквивалент теорији праведног рата (Gill, 2009: 89–90).

Етички кодекс у обавештајном раду

Пожељно или идеално својство које људи придају појавама, процењујући њихово субјективно значење и објективни значај за себе и своје окружење или другу референтну друштвену групу представља срж оног што одређујемо као вредности (Павићевић, Булатовић, 2015: 24). Уједно, из оваквог разумевања ствари вредности се препознају као својеврсне друштвене интуиције, неписана правила понашања која усмеравају људе и као таква чине духовно језгро сваке културе. Оне утичу на избор пожељних циљева, усмеравају и осмишљавају људско делање и понашање. Нормирање вредности као друштвених интуиција на претходно описани начин, неопходно је као и нормирање свих питања друштвеног типа (Павићевић, Булатовић, 2015: 25). Сврха тог нормирања је употребљивост. Другим речима, нормирањем се утврђује пожељно понашање и уређују међусобни односи на путу остваривања пожељних циљева.

Етички кодекс јавног службеника је скуп правила понашања и стандарда које који подразумевају обавезу извршавања дужности у складу са законом и обавезујућим упутствима и стандардима у вези са обављањем те дужности. Доношењем етичког кодекса стварају се претпоставке за надзор над применом утврђених норми. Међутим, приступ доношењу етичког кодексу није једнозначан. С обзиром на жељени исход — унапредити одговорно понашање, постоји дилема у погледу циљева које би етички кодекс требало да испуни (Flores, 1998: 201–209). Етички кодекс се обликује у зависности од опредељења на основу кога се непожељно понашање обесхрабрује, дају се смернице за информисано дискреционо одлучивање, или се, пак, одредбама етичког кодекса рестриктивно приступа. Особеност ретриktivног приступа у обликовању етичког кодекса јесте велики обим јер га прати амбиција да спецификује што више могућих ситуација. Овакав етички кодекс садржи и озбиљна ограничења

³ Расте број академских курсева који се баве овом темом и све се чешће тимски приступа истраживањима тако да истраживачки тимови окупљају стручњаке различитог академског интересовања, од различитих области безбедности до социологије и филозофије.

у погледу дискреционих овлашћења у етичкој процени. Другачији приступ обесхрабрује непожељно понашање тако путем састављања списка најекстремнијих и критичних ситуација за етичко понашање у којима би се могло наћи. Модалитет етичког кодекса са генеричким својствима подразумева давање општих смерница за дискреционо поступање. Овај приступ је најфлексибилнији и тиме животно најпримеренији, али је, уједно, и најосетљивији у смислу кршења кодексом утврђених правила. Особености етичког кодекса одређују његову одрживост на основу ефективности нормираног.

Правила службе или слични документи о етичком поступању професионалаца у области обавештајног рада и даље су, упркос дуготрајној дебати, најчешће недоступна јавности. Када су обавештајне агенције у питању, етички кодекси су доступни у САД и Јужној Африци, док су етички кодекси полиције углавном доступни јавности.⁴

Парламентарна скупштина Савета Европе је 2005. усвојила препоруку којом се чланицама сугерише да приступе изради европског кодекса етике у обавештајном раду који би био обавезујући за све чланице ове организације (*Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Democratic Oversight of the Security Sector in Member States, Recommendation 1713, Strasbourg, 23.06.2005*). Наредне године, Европски Парламент је усвојио резолуцију у којој се наводи да је у оквиру Уједињених нација потребно промовисати етичко поступање које би се односило на све безбедносне и војне агенције, а које би било засновано на поштовању људских права, хуманитарног права и демократске политичке контроле (*European Parliament, Resolution on the Alleged Use of European Countries by the CIA for the Transportation and Illegal Detention of Prisoners, 2200, 2006*).

Европски кодекс полицијске етике донет је на подстицај Савета Европе 2001. године, а њиме су дефинисана питања као што су задаци полиције, правни основ за деловање полиције у контексту владавине права, однос полиције и правосуђа, организациона структура полиције, деловање полиције и домен њене интервенције, одговорност и контрола полиције, истраживачке активности и међународна сарадња (*Council of Europe, Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the European Code of Police Ethics, 2001*).

Кодекс полицијске етике у Србији је донет 5 година након европског (чије одредбе рефлектује) ослањајући се на Закон о полицији и Европску конвенцију за заштиту људских права и слобода (Закон о полицији, Службени гласник, бр. 6/2016; Европска конвенција за заштиту људских права и слобода, Службени лист – Међународни уговори, бр. 9/2003). Овај кодекс инсистира на доследном очувању границе између судске власти и полицијских послова (на пример, полицији се ускраћује могућност да се залаже за законе којима би добијала судске функције или овлашћења).

---

⁴ Централна обавештајна агенција (CIA) има формални етички кодекс. Пошто је део ширег система безбедности, одредбе које прописују шта и како би требало да чини, тј. не чини, одражавају се у њеној институционалној супкултури, тј. унутрашњој „организационој култури” и ширем, екстерном регулаторном оквиру, тј. нормама америчке професионалне обавештајне етике.

Након полицијског етичког кодекса, у Србији је донет и кодекс који се односи на војску. Кодекс части за припаднике Војске Србије истиче као основне вредности верност отаџбини, посвећеност професији, оданост, храброст, дисциплинованост, солидарност, човечност, достојанство, пожртвованост и поштовање. Кодекс предвиђа да се припадник Војске Србије руководи следећим општим моралним начелима: служење отаџбини Србији, савесно и стручно вршење дужности и човечно поступање (Кодекс части Војске Србије, *Службени гласник*, бр. 116/07 и 88/09). Повреда Кодекса части повлачи моралну одговорност и сматра се недостојним поступком који другим припадницима Војске Србије представља негативан пример у понашању. Уколико је припадник Војске Србије повредио истовремено одредбе других закона и Кодекса части, санкционише се у складу са законским и подзаконским прописима који дефинишу ту област.

Кључна новина у правном систему Србије у оквиру унапређивања интегритета јавних служби јесте увођење планова интегритета као превентивне антикорупцијске мере која обухвата и превенцију етичких и професионално неприхватљивих поступака и неправилности (Закон о Агенцији за борбу против корупције, *Службени гласник*, бр. 97/2008, 53/2010, 66/2011 – одлука Уставног суда, 67/2013 – одлука Уставног суда, 112/2013 – аутентично тумачење и 8/2015 – одлука Уставног суда). План интегритета је документ који је резултат поступка самоконтроле институције у циљу одржања и побољшања њеног интегритета, видљивости, јавности рада институције и професионалне етике запослених. Интегрални део плана интегритета је дефинисање процеса који се одвијају у институцији, на основу којих се процењују ризици и одређују превентивне мере и механизми за спречавање тих неправилности. Суштина оваквог приступа је системско спречавање корупције и утицање на системске проблеме у држави (Агенција за борбу против корупције, 2012: 3).

У савременом друштву се верује да су државни службеници повезани са ауторитетом државе и да би због тога требало да својим ауторитетом подрже владавину права као и да спроводе политику владе. Сходно томе, државни службеници морају да имају високе стандарде јер је њима поверен задатак да раде за заједнички интерес. Доношење етичког кодекса је на неки начин давање обећања, а придржавање оног што је кодексом утврђено је заправо држање тог обећања. Да би држање обећања било могуће, потребно је да се кумулативно испуне три услова: висок степен личне одговорности, висок степен надзора понашања и присуство чиниоца који се у филозофској теорији означава као „феномен доброг Самарићанина” (саосећајна особа која несебично помаже другима) (Brandt, 1995: 51–65).

Етика у обавештајном сектору кроз институционални приступ: пример Федералног истражног бироа у САД

Сматра се да етика је *conditio sine qua non* ефикасне демократске контроле и у САД је интегрисана у систем за одређивање стандарда обавештајног

деловања. Интегрисаност етике у обавештајном поступању је нужна за суочавање са злоупотребама (Jones, 1989: 35). Усвојен приступ у САД подразумева структурирање сложених институционалних механизма, а структура Федералног истражног биора (даље, у тексту: FBI) је у том смислу нарочито индикативна јер рефлектује ту сложеност, а чине је:

- Управа за инспекцију (*Inspection Division*),
- Савет за надзор над обавештајним радом (*Intelligence Oversight Board*),
- Канцеларија за професионалну одговорност (*Office of Professional Responsibility*),
- Канцеларија за интегритет и усклађивање (*Office of Integrity and Compliance*),
- Канцеларија Генералног инспектора (*Office of the Inspector General*),
- Канцеларија за правно саветовање (*Office of the General Counsel*),
- Одељење за приватност и грађанске слободе (*Privacy and Civil Liberties Unit*) и
- Управа за безбедност (*Security Division*) (Federal Bureau of Investigation, www.fbi.gov/stats-services/publications/todays-fbi-facts-figures/facts-and-figures-031413.pdf, приступљено 11. март 2016.).

Управа за инспекцију (ID) је део FBI и редовно врши инспекцију активности и управа унутар FBI како би се осигурало да функционисање на начин који је у складу са утврђеним циљевима и свим правним прописима које предвиђа амерички правни систем. Осим тога, ID организује обуку путем које се службеници упознају са смерницама рада, врши евалуацију програма који се реализују и израђује упуства за унапређивање рада и спроводи надзор над применом институционалних смерница рада. Такође, одговорна је за координацију и рад Савета за надзор над обавештајним радом.

Gerald Ford, председник САД у периоду од 1974. до 1977. године, покренуо је иницијативу којом је 1976. оформљен Савет за надзор над обавештајним радом (IOB), као тело Беле куће које надзире законност и адекватност обавештајних активности. IOB одговара Председнику САД, а дужност му је да припрема извештаје о обавештајним активностима за које сматра да су незаконите или супротне одређеним упуствима Председника која имају снагу закона у тачно предвиђеним ситуацијама. Такође, Савет може да извештаје прослеђује државном тужиоцу. Од 1997. године, Савет је као један од комитета укључен у саветодавно тело Председника САД за обавештајни рад са међународном димензијом.

Канцеларија за професионалну одговорност (OPR) је, такође, део FBI као посебна јединица у оквиру Канцеларије Директора FBI. Дужност OPR је да обезбеђује да се запослени понашају усклађено са највишим степеном интегритета и професионалног рада арбитирањем на нивоу прве инстанце у случајевима када је то доведено у питање. Такође, ова јединица је одговорна за креирање и спровођење процедура у вези са дисциплинским повредама правила рада, као и за надзор над непристрасним деловањем, у политичком смислу, у обављању задатака FBI, како из домена националне безбедности, тако и из сфере спровођења закона. OPR тесно сарађује са ID да би испитала наводе о криминалном или недоличном поступању запослених, како у домену службених активности, тако и у сфери приватног живота. У таквом случају, OPR

спроводи истрагу како би оценила основаност сумње и предлаже даље поступање. Уколико је потребно доношење одлуке о дисциплинској мери, предмет преузима OPR па га процесуира сходно прописима.

Канцеларија за интегритет и усклађивање (OIC) је најмлађи део инфраструктуре надзора на радом FBI, основана 2007. године са циљем да обезбеди да се процедуре и процеси у FBI одвијају у складу са правним прописима и политичким смерницама. Обезбеђивање поступања које је у складу са утврђеним правилима пре свега је питање интегритета институције како не би дошло до нарушавања поверења јавности у њен рад, па је одговорност сваког запосленог у тој институцији да се придржава кључних институционалних вредности.⁵ OIC има кључну улогу у обезбеђивању континуиране каријерне етичке обуке запослених у FBI. Како комуникација између службеника FBI и OIC има суштински значај за успешан рад OIC, од службеника се очекује да јој се обраћају са питањима и захтевима у вези са нарушавањем правних прописа и смерница јавне политике коју спроводи FBI. У испитивању таквих навода и даљем поступању у вези са тим, OIC сарађује са ID, Канцеларијом Омбудсманна (у Америци све државне институције имају своје омбудсмане), Управом за људске ресурсе и Правним одељењем Генералног инспектора.

Канцеларија Генералног инспектора (OIG) установљена је 1988. године као независно тело у оквиру Министарства правде које одговара за свој раду државном тужиоцу и Конгресу. Надлежност OIG се односи на запослене у оквиру Министарства али и на друге службенике који учествују у активностима појединих агенција. Генерални инспектор има дужност да открива криминално, недолично и неодговорно понашање и злоупотребе службеника, као и да промовише интегритет и етичке стандарде. Ова институција примењује прописе из области кривичног и грађанског права као и етичке стандарде тако што истражује наводе о појединцима или телима у домену својих надлежности а који се односе на поступање у домену финансија, склапања уговора или кршења норми које предвиђа кривично право.

Канцеларија за правно саветовање (OGC) је део FBI и њен примарни задатак је да правно саветује Директора FBI, високе руководице унутар FBI и организационе јединице у погледу истрага али о административним питањима. То укључује и правничку обуку, правно заступање и бављење свим питањима из домена националне безбедности али и општих правних питања.

У оквиру OGC, 2006. године је формирано Одељење за приватност и грађанске слободе (PCLU) које има саветодавну функцију, а бави се питањима заштите приватности и грађанских слобода у вези са истражним и обавештајним активностима FBI. PCLU има кључну улогу у настојањима FBI да осигура поштовање грађанских слобода и права на приватност.

Управа за безбедност (SD) обезбеђује адекватно безбедно окружење за запослене и оне који у неком тренутку бораве у просторијама FBI и спречава компромитовање података у вези са националном безбедношћу и других пода-

⁵ О вредностима FBI видети детаљније на: Federal Bureau of Investigation, *FBI Core Values*, www.fbi.gov/new_employees/employee_corevalues, приступљено 11. 03. 2016.

така FBI. Такође, SD има улогу у безбедносној провери запослених која се односи на њихов интегритет и поузданост.

Обликовање професионалне етике обвештајног рада

Супкултура кристалише, материјализује и преноси искуство групе и најчешће се одређује као група појединаца које уједињују начин живота, заједничке вредности, уверења о улози групе у друштву и интеракцијама припадника групе са осталим припадницима заједнице (Božilović, 2010: 46). Укључивање у одређену супкултуру одвија се кроз процес тзв. „секундарне социјализације” у коме се учи оно битно за учешће у одређеном окружењу. Овај процес даје потребан елемент генерализације, али за припадност супкултури потребни су и елементи самопроцене и осећаја идентификације.

Професионална етика је скуп најважнијих моралних вредности и правила, које се устаљују током обављања неког друштвено признатог занимања и утичу да се дотична делатност обавља на начин који је пожељан у друштвеном смислу. У сложеним друштвима, друштвена контрола девијантног понашања је непосредна, институционална и репресивна, а ослања се на расположиве ресурсе који обезбеђују деловање механизма формалног кажњавања (Гиденс, 2001: 125–126). Обавештајна делатност је позиционирана у функцији репресивне политике и представља област у којој професионалци уживају већи степен аутономије у односу на друге професионалце који заступају јавни интерес, а то је један од најоспораванијих потпорних стубова државе са становишта општеприхваћених друштвених вредности.

Обука одређује како ће професионалци у обавештајној делатности користити аутономију коју имају. Међутим, обука у овом смислу није ограничена на формално образовање или тренинг, већ може бити и неформалног карактера. Социјализација ових професионалаца како у току обуке, тако и у приваној сфери, у великој мери дефинише њихову професионалну етику и поступање.

Етика је блиско повезана са питањем индивидуалних и личних перформанси професионалаца, и у вези са њима, питањима о утицају верских уверења, социјалне изолације, алијенације и др. Утицај ових фактора на формирање супкултуре у обавештајној области уобичајено се одређује као негативан. Када су верска уверења у питању, то се пре свега објашњава могућим проблемима чији је корен у мултиконфесионалним заједницама. Социјална изолација је негативна последица лоше организованих система који професионалцима остављају веома мало времена за интеракцију са цивилима у најопштијем смислу речи, услед чега бледи њихова осетљивост за шире и различите друштвене токове и практично наступа алијенација у односу на све изван своје супкултуре. Алијенација је у етичком смислу изузетно негативна појава, јер уклања потребну спону између одговорности спрам јавности и професионалне етике.

Свакој врсти обавештајног рада својствена је проактивно опредељена административна култура која подржава преузимање ризика као основне прет-

поставке успешног извршавања аналитичких и оперативних задатака, како би се у крајњем исходу испунила очекивања јавности у погледу оправданости друштвене улоге служби које се баве обавештајним радом (Фатић, Кораћ, Булатовић, 2013: 52). Професионалци се у свакодневном раду суочавају са потребом да идентификују, процене и интегришу етику на свим нивоима и у свим фазама рада. У циклусу одлучивања, етичка верификација се одвија на три нивоа и то:

- на стратешком нивоу, путем одређивања етичких стандарда,
- на политичком нивоу, путем ауторизације етичких стандарда, и
- на оперативном нивоу, путем примене етичких стандарда.

Руководиоци обликују професионалну етику на макро нивоу кроз процес доношења одлука (Coyne, Bell, Merrington, 2013: 31–32). С обзиром на специфичну улогу, руководиоци су носиоци процеса који се у теорији означава као дифузија потицаја (Rogers, 1983). Крајњи резултат дифузије потицаја је усвајање оног иновативног, што се рефлектује кроз праксу. У контексту обавештајног рада, дифузија потицаја је процес институционалне изградње, надзора и унапређивања професионалне етике обавештајног рада, у коме се преносе нове идеје, понашање, технологије и веровања (Garthoff, 2007: 130–148).⁶

Етика почива на вољи појединца да поступа на начин предвиђен смерницама које руководе његово понашање. Типично за професију је суочавање са непредвиђеним ситуацијама и доношење одлука са вишеструким последицама, што прописи нису у могућности да нормирају на таксативан начин. Због тога је дискреционо одлучивање утемељено на интерпретацији кључна карактеристика оперативног нивоа обавештајног рада. Осим тога, прописи и правила понекад пружају решење за одређене проблеме, али ретко одговарају на емотивне дилеме. Суштина етичке процене у обавештајном раду је у вези са решавањем етичке дилеме која се може представити као налажење одговора на питање да ли би конкретну активност било могуће одбранити пред критиком јавности у случају да дође до њеног откривања. Пошто обавештајне активности подразумевају обављање комплексних задатака што подразумева тимски приступ, индивидуално поступање се одвија у тимском контексту, што представља микро ниво обликовања професионалне етике. А са етичким изазовима појединац се суочава примарно рефлектујући тимску етику.

Увек постоји ризик да етичко просуђивање буде погрешно, али је он у обавештајном раду посебно наглашен јер примена појединих метода и техника (на пример, вођење тајних операција у криминалном миљеу) може да угрози идентитет, па и живот обавештајног службеника када је предмет обавештајног рада организовани криминал и тероризам, јер су виновници ових дела склони употреби екстремног насиља. Заснивање безбедносне процене на непотпуним информацијама некада је неминовност, а то, такође, може да доведе до погрешног расуђивања, па је морални интегритет обавештајног службеника главна

⁶ Адмирал *Stansfield Turner*, који је био директор CIA у периоду од 1977. до 1981. године, скоро већ пола века заступа становиште да је етика драгоцен путоказ за усмеравање активности са циљем да се унапреди јавно поверење у обавештајне службе.

брана неетичном ревидирању сачињене процене на основу прикупљених информација (Фатић, Кораћ, Булатовић, 2013: 52). Етичко поступање поред норми захтва и адекватне ставове и склоности које људе мотивишу да се понашају у складу са тим нормама. Ако је у супкултури обавештајне делатности релативизован етички приступ обавештајним задацима, то може да постане препрека остварењу жељених циљева, да дугорочно нанесе штету обавештајним активностима и утиче на негативну представу грађана о професији.

Закључна разматрања

У развијеним демократским срединама где су институције устројене по принципу услужног сервиса грађана као њихових клијената, легитимно је постављати питање цене безбедности и то како њене економске тако и друштвене цене која се односи на њен друштвени утицај. Систем кривичноправног реаговања на криминалитет и репресија представљају битан фактор добробити код људи. Обавештајни рад има функцију повећања осећаја добробити јер на нивоу заједнице омогућава суочавање са безбедносним претњама. Међутим, ако се његова улога једнострано схвати, онда обавештајно деловање може негативно утицати на добробит грађана јер може бити и фактор фриксије у друштвеним односима. Обавештајни рад као део безбедносних мера и праксе може имати негативан утицај на друштвени живот иако је делотворан у смислу одвраћања безбедносних претњи. Због тога се продуктивност и прихватљивост обавештајног рада оцењују са становишта квалитета живота у смислу усвојених вредности и с тим у вези могућег угрожавања друштвеног поретка. Стога институције које примењују обавештајни рад, док врше своје задатке морају поступати као чувари вредности друштвеног поретка. Ово је основ концепта континуираног каријерног етичког образовања за професионалце у обавештајној сфери и изванредан начин да се обезбеђује етички континуитет у обликовању њихове професионалне супкултуре.

Литература:

1. Agencija za borbu protiv korupcije (2012) *Priručnik za izradu plana integriteta*. Agencija za borbu protiv korupcije: Beograd.
2. Gidens, Entoni (2001) *Sociologija*. CID: Podgorica.
3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Službeni list–Međunarodni ugovori, 9/2003.
4. Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije, *Službeni glasnik*, 97/2008, 53/2010, 66/2011 – odluka Ustavnog suda, 67/2013 – odluka Ustanog suda, 112/2013 – autentično tumačenje, 8/2015 – odluka Ustavnog suda.
5. Zakon o policiji, *Službeni glasnik*, 6/2016.
6. Kodeks časti Vojske Srbije, *Službeni glasnik*, 116/07, 88/09.
7. Andonov, Oliver, Stanković Pejnović, Vesna (2014). „Kriminalističko–obaveštajni rad: teorijski i praktični pristup savremenog rada policije”, *Vojno delo*, 3: 147–159.

8. Pavićević, Olivera, Bulatović, Aleksandra (2015) „Moralne osnove društvenog poretka i kriminal”. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*. 34 (1): 23–41.
9. Fatić, Aleksandar, Korać, Srđan, Bulatović, Aleksandra (2013) *Etika kriminalističko-obaveštajnog rada*. Institut za međunarodnu politiku i privredu: Beograd.
10. Brandt, Richard B. (1995) “Foundationalism for Moral Theory”. *Canadian Journal of Philosophy*. 25 (1): 51–65.
11. Božilović, Nikola (2010) “Youth Subcultures and Subversive Identities”. *Facta Universitatis Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*. 9 (1): 45–58.
12. Council of Europe (2001). *Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the European Code of Police Ethics*. Rec(2001)10.
13. Coyne, John, Bell, Peter, Merrington, Shannon (2013) “Exploring Ethics in Intelligence and the Role of Leadership”. *International Journal of Business and Commerce*. 2 (10): 27–37.
14. European Parliament (2006) *Resolution on the Alleged Use of European Countries by the CIA for the Transportation and Illegal Detention of Prisoners*. 2006/2200 (INI).
15. Flores, Albert (1998) “The Philosophical Basis of Engineering Codes of Ethics”. In: Vesilind, Alastair S., Gunn, Arne P. (eds), *Engineering Ethics and the Environment*, Cambridge University Press: Cambridge. 201–209.
16. Galliot, Jai, Reed, Warren (eds.), *Ethics and the Future of Spying: Technology, National Security and Intelligence Collection*, Routledge, London, 2015.
17. Garthoff, Douglas F. (2007) *Directors of Central Intelligence as Leaders of the US Intelligence Community*, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency: Washington, DC.
18. Gill, Peter (2009) “Security Intelligence and Human Rights: Illuminating the “Heart of Darkness?”” *Intelligence and National Security*. 24 (1): 78–102.
19. Jones, Reginald V. (1989) *Reflections on Intelligence*, Heinemann: London.
20. Leigh, Ian (2005) “More Closely Watching the Spies: Three Decades of Experiences”. In: Born, Hans, Johnson, Loch K., Leigh, Ian, *Who’s Watching the Spies?: Establishing Intelligence Service Accountability*. Potomac Books: Washington D.C. 3–10.
21. Lyotard, Jean-François (1995) *Šta je postmoderna?*. Art Press: Beograd.
22. Omand, David, Phythian, Mark (2013) “Ethics and Intelligence: A Debate”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. 26 (1): 38–63.
23. Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2005) *Democratic Oversight of the Security Sector in Member States*. Rec (2005)1713.
24. Shpiro, Sschlomo (2007) “Speak No Evil: Intelligence Ethics in Israel”. *Defence Intelligence Journal*, 16 (1): 78–79.

Internet izvori:

1. <http://ethics.iit.edu/ecodes/node/3401>.
2. www.fbi.gov/new_employees/employee_corevalues.
3. www.fbi.gov/stats-services/publications/todays-fbi-facts-figures/facts-and-figures-031413.pdf.

ETHICS AS AN ELEMENT OF PROFESSIONAL SUBCULTURE IN THE INTELLIGENCE PROFESSION

Summary: Within an institutional context, ethics is closely related to individual and personal performance. The current proliferation of intelligence activities has arisen as a reaction to the growing threats by organised crime and terrorism. However, the use of intelligence-led policing and criminal justice policies more generally brings with it an inevitable threat to the core civic and human rights which were once fundamental to the very concept of liberal democracy. Thus intelligence ethics has established itself as a new, dynamic field of professional ethics. The research within this new discipline revolves primarily around issues facing the intelligence community as a particular professional group in the modern society; its onus is largely on the theoretical development of a “just intelligence”, which is somewhat equivalent to efforts in the ethics of war to construct a theory of “just war”.

Professionals in the security sector tend to enjoy a higher degree of autonomy than most other public servants. A discretionary operational decision-making emphasizes the need for high quality training of intelligence officers. They need to be able to conceptually understand ethical issues as they arise in the course of their daily work and to interpret them adequately in order to make quality discretionary decisions. This means that intelligence professionals cannot be predominantly drawn from the “rank-and-file” of the security profession, especially from the police ranks without a critical assessment and a recruitment discriminacy.

The paper discusses not only the potential of intelligence-based policies to address organized crime, but also their potential to undermine the quality of life in a democratic society. The author argues that one way to address the need to balance intelligence-led criminal justice as a tool to fight crime on the one hand, and the need to use it scrupulously, on the other, is to pay far greater attention to a career development of intelligence officers, especially in the field of criminal intelligence, where theoretical education, the learning of theoretical thinking and conceptual skills are absolutely critical.

Key words: intelligence, professional subculture, ethics of intelligence, well-being, democratic order